

Cuprins

Prima parte	7
I. <i>Când a văzut-o Galip pe Rüya pentru prima oară</i>	9
II. <i>Când s-au retras apele Bosforului</i>	23
III. <i>Transmite-i salutări Rüyei</i>	29
IV. <i>Prăvălia lui Alâcaddin</i>	49
V. <i>Așa este copilăria</i>	57
VI. <i>Vlăstarele Maestrului Bedii</i>	69
VII. <i>Slovele din alcătuirea Muntelui Qaf</i>	77
VIII. <i>Cei trei mușchetari</i>	97
IX. <i>Mă urmărește cineva</i>	107
X. <i>Ochiul</i>	128
XI. <i>Ne-am pierdut memoria la cinematograful</i>	139
XII. <i>Sărutul</i>	151
XIII. <i>Uite cine a venit!</i>	159
XIV. <i>Cu toții suntem în așteptarea Lui</i>	171
XV. <i>Poveștile de dragoste ale nopții cu ninsoare</i>	182
XVI. <i>Trebuie să fii eu însumi</i>	202
XVII. <i>M-ați recunoscut?</i>	209
XVIII. <i>Negura blocului</i>	232
XIX. <i>Semnele orașului</i>	237

Partea a doua	261
I. <i>Casa fantomă</i>	263
II. <i>Nu reușiți să adormiți?</i>	276
III. <i>Cine l-a ucis pe Șams din Tabriz?</i>	281
IV. <i>Povestea celor care nu pot depăna povești</i>	299
V. <i>Enigmele de pe chipuri</i>	303
VI. <i>Căldul și chipul care plângea</i>	318
VII. <i>Misterul slovelor și pierderea misterului</i>	327
VIII. <i>O lungă partidă de șah</i>	343
IX. <i>Descoperirea misterului</i>	353
X. <i>Se făcea că eram eroul ei</i>	371
XI. <i>Frate al meu</i>	375
XII. <i>Povestea a pătruns în oglindă</i>	405
XIII. <i>Nu sunt nebun, sunt doar unul dintre cititorii tăi fideli</i>	412
XIV. <i>Picturile misterioase</i>	436
XV. <i>Nu povestitorul, ci povestea</i>	442
XVI. <i>Povestea Prințului</i>	459
XVII. <i>Dar cel care a scris toate acestea sunt eu</i>	481
Sursele mottourilor	507

ORHAN PAMUK

Cartea neagră

Traducere din limba turcă și note
de Luminița Munteanu

Pe masă se afla o bucată de hârtie răsucită în formă de cornet. După cojile aflate alături de el, se putea deduce că un vânzător ambulant le vânduse semințe de floarea-soarelui ambalate în cornet celor care stătuseră la masă înaintea lui. Galip și-a dat seama, după chenarele imprimate pe ea, că hârtia fusese desprinsă dintr-un caiet de școală. Pe verso se deslușea compunerea unui copil silitor: „6 noiembrie 1972. Unitatea 12. Temă: Casa noastră, grădina noastră. În grădina casei noastre se află patru copaci. Aceștia sunt: doi plop, o salcie mare și o salcie mică. Tata a ridicat zidurile grădinii din pietre și din sârmă. Casa este un adăpost care îi apără pe oameni – iarna de frig, vara de cald. Casa ne apără de lucrurile rele. Casa noastră are o ușă, șase ferestre și două hornuri“. Galip a văzut casa și copacii din grădină în imaginea colorată în creion care urma după compunere. Țiglele fuseseră schițate mai întâi cu migală, una câte una, pentru ca apoi să fie colorate, nerăbdător, în roșu. A constatat că numărul ușilor, al ferestrelor, al copacilor și al hornurilor care se zăreau în desen se brodea cu al celor amintite în compunere, așa încât a simțit că tihna cuibărită în sufletul lui continua să sporească. Sub înrâurirea ei, a răsucit hârtia pe cealaltă parte, nescrisă, și s-a apucat să aștearnă ceva pe ea în mare grabă. Nu avea nici un dram de îndoială că slovele pe care le înșira printre liniile de pe hârtie priveau lucruri care existau aievea, întocmai ca acelea măzgălite de copil. Lăsa impresia că-și pierduse de ani de zile limba și cuvintele și că le regăsea mulțumită acelei pagini pe care se afla o temă pentru acasă. Odată ajuns în partea de jos a foii, după ce-și notase pe ea, una sub alta, cu litere mărunte, sugestiile, Galip a cugetat: „Totul era atât de simplu! Ca să fiu sigur că Celăl gândește ca mine, trebuie să văd mai multe chipuri omenești!“

Și-a băut ceaiul, iscodind chipurile mușteriiilor din cafenea, apoi a ieșit din nou în aerul rece al străzii. Pe o stradă din spatele Liceului Galatasaray a văzut o femeie bătrână, cu basma, care vorbea singură. A citit pe chipul unei fete care se strecura, cocârjată, pe sub oblonul întredeschis al unei băcănii, că toate viețile se aseamănă. Pe chipul unei tinere cu haine decolorate, care pășea uitându-se neîncetat la încălțările ei de cauciuc, ce alunecau pe gheață, se deslușea că știa prea bine ce însemna neliniștea.

După ce a intrat în altă cafenea și s-a așezat la o masă, Galip a scos din buzunar tema pentru acasă și s-a apucat s-o

citească repede, de parcă ar fi fost vorba de articolul lui Celâl. Acum știa foarte bine că, dacă avea să pună stăpânire pe memoria lui, citindu-i și recitindu-i mereu foiletoanele, va putea ghici unde se afla. Prin urmare, pentru a-și însuși memoria lui Celâl, se cuvenea să descopere unde se aflau toate articolele pe care le publicase. Pricepuse de ceva vreme, din tema pe care o citise în repetate rânduri, că muzeul cu pricina trebuia să fie o „casă”: „Un loc în stare să ne apere de lucrurile rele”. Citind mereu tema, simțea cu atâta tărie cum sporea în el un fel de inocență de copil ce poate numi fără teamă obiectele, încât încerca simțământul că ar fi putut spune fără zăbavă unde îl așteptau Rüya și Celâl. Ori de câte ori era cuprins de neastâmpăr, în răstimpul petrecut la masa din cafenea, nu se putea împiedica să nu mâzgălească tot soiul de idei noi pe dosul hârtiei cu tema pentru acasă.

La vremea când ieșea din nou în stradă, Galip sfârșise prin a elimina deja o parte dintre sugestiile pe care el însuși le formulase și prin a conferi întâietate altora. Nu se puteau afla în afara orașului, pentru că Celâl nu putea trăi decât la Istanbul. Nu puteau fi pe țărmul asiatic, pentru că el afirma că acolo nu exista destulă „încărcătură istorică”. Rüya și Celâl nu s-ar fi putut refugia împreună în casele cine știe căror prieteni comuni, pentru că asemenea prieteni nu existau. Nici Rüya nu se putea afla în casa vreuneia dintre prietenele ei, pentru că Celâl n-ar fi putut s-o însoțească într-un asemenea loc. Nu puteau poposi prin camere de hotel, pentru că acestea erau lipsite de amintiri și pentru că un bărbat și o femeie ar fi atras imediat atenția asupra lor, chiar dacă erau frați.

Când s-a așezat în cafeneaua următoare, era, cel puțin, sigur de faptul că se îndrepta în direcția cea bună. Venea din zona aflată în spatele cartierului Beyoğlu și se îndrepta spre Taksim. Spre Nișantași, spre Şişli – spre inima propriului trecut. Și-a adus aminte că, într-unul dintre articolele sale, Celâl vorbea îndelung despre caii de pe ulițele Istanbulului. L-a văzut, într-o fotografie atârnată pe un perete, pe un vestit practicant al luptelor tradiționale, despre care Celâl îi vorbise cândva pe îndelete. Fotografia în alb-negru fusese desprinsă din paginile de mijloc ale uneia dintre revistele *Hayat*¹ de pe vremuri – pagini care însuflețeau pereții multor zarzavagii, frizeri și croitori –, iar apoi fusese înrămată. Contemplând figura luptătorului medaliat la olimpiadă, care zâmbea cu

1. În traducere, *Viața*.

modestie, stând cu mâinile proțâpite în șolduri, Galip și-a adus aminte că bărbatul pe care-l privea murise într-un accident de circulație. În felul acesta, accidentul de circulație petrecut cu șaptesprezece ani în urmă s-a suprapus peste expresia smerită de pe chipul luptătorului, așa cum se întâmplase adeseori și cu alte imagini pe care le văzuse, iar Galip s-a gândit, vrând-nevrând, că accidentul de circulație nu putea fi decât un semn.

Erau necesare, așadar, asemenea coincidențe care să reunească fapte reale și lucruri imaginare, pentru a deveni apoi semnele unor povești cu totul diferite. Pe când pășea pe o stradă dosnică, îndreptându-se spre Taksim, după ce ieșise din cafenea, Galip medita: „De pildă, uitându-mă la calul acela bătrân și trudit înhămat la căruța aflată lângă trotuarul îngust de pe Strada Hasnun Galip, simt nevoia să mă întorc la amintirea acelui cal vânos pe care l-am văzut în *Abecedar*, pe vremea când învățam să scriu și să citesc cu Bunica. Iar calul acela vânos din *Abecedar*, sub care scria «cal», îmi aduce aminte de Celâl, care locuia pe atunci la ultimul etaj al blocului din Bulevardul Teşvikiye, precum și de etaj în sine, pe care Celâl îl mobilase pe potriva propriilor amintiri. Mă gândesc, totodată, că etajul acela putea fi un semn în privința locului pe care urma să-l ocupe mai târziu Celâl în viața mea“.

Se scurseseră însă mulți ani de când Celâl eliberase etajul acela. Galip a șovăit, socotind că era posibil să interpreteze greșit semnele. Nu avea nici o îndoială că s-ar fi rătăcit prin oraș dacă ar fi început să creadă că intuițiile sale l-ar fi putut înșela; cele care îi dădeau tărie erau poveștile – poveștile pe care le descoperea și pe care le deducea, ca un orb care găsește și care recunoaște obiectele pe dibuite. Izbutise să reziste pentru că, rătăcind prin oraș fără istov, de trei zile, fusese în stare să țeară o poveste zămislită din semne. Nu se îndoia deloc de faptul că lumea și oamenii care-l înconjurau izbuteau, la rândul lor, să-și țină firea mulțumită poveștilor.

Când a intrat într-o altă cafenea, așezându-se la o masă, Galip a reușit să-și treacă în revistă „propria situație“. Cuvintele care înșirau sugestiile pe care le formulase i se păreau la fel de simple și de lesne de înțeles ca și cuvintele ce alcătuiau tema de pe dosul foii de hârtie pe care o purta asupra lui. La televizorul alb-negru aflat într-un colț îndepărtat al cafenelei se zăreau niște jucători de fotbal, care goneau pe un teren acoperit cu zăpadă. Liniile de pe suprafața de joc, trasate cu

brichete de cărbune, precum și mingea de fotbal, mânjită cu noroi, erau cernite. Toată lumea se uita la sumbrul meci de fotbal, cu excepția celor care jucau cărți pe mesele fără nici un fel de învelitoare.

Ieșind din cafenea, Galip s-a gândit că taina pe urmele căreia se afla era la fel de simplă ca meciul în alb-negru de la televizor. N-avea altceva de făcut decât să meargă încotro îl purtau pașii, privind stăruitor imaginile și chipurile din jurul lui. Istanbulul gemea de cafenele; puteai străbate orașul de la un capăt la altul, intrând în câte o cafenea la fiecare două sute de metri.

În apropiere de Taksim, s-a pomenit înconjurat brusc de un puhoi de oameni care se revărsau dintr-un cinematograf. Fețele celor care coborau scările pentru a ieși în stradă, privind concentrați înainte, cu mâinile înfundate în buzunare ori ținându-se de braț, erau atât de grăitoare, încât Galip a cugetat că nici măcar povestea de coșmar pe care o trăia el nu era importantă. Pe chipurile celor aflați în gloata care ieșea de la cinematograf se oglindea acea stare de pace a oamenilor care au ajuns să-și uite propria nefericire pentru că s-au putut cufunda adânc într-o poveste. Se aflau atât acolo, pe strada aceea ca vai de lume, cât și-n povestea în care-și doriseră să se cufunde neîntârziat. Memoria fiecăruia dintre ei, golită cu mult înainte de înfrângeri și amărăciuni, era absorbită acum de o poveste profundă, care avea darul de a alina toate melancoliile și toate amintirile: „Au ajuns să creadă că sunt cu totul alte persoane!”, a cugetat Galip, nostalgic. Și-a dorit un moment să vadă și el filmul pe care-l văzuseră ceva mai înainte cei din mulțime, să se piardă în povestea pe care o depăna și să se poată alege cu o altă identitate. Băga de seamă că oamenii care se risipeau pe străzi reveneau treptat, pe măsură ce priveau în vitrinele banale ale magazinelor, la lumea lor plictisitoare, alcătuită din obiecte mai mult decât familiare. „Îi cuprinde disperarea!”, s-a gândit Galip.

Or, pentru a putea deveni altcineva, ființa umană trebuie să se folosească de toată forța de care dispune. Odată ajuns în Piața Taksim, Galip s-a simțit animat de o hotărâre de nestrămutat, capabilă să-i mobilizeze întreaga voință în vederea împlinirii unui astfel de țel: „Eu sunt altcineva!”, și-a spus în sinea lui. Era un sentiment plăcut – îi dădea senzația că nu numai trotuarul alunecos de sub picioarele lui ori piața înconjurată de reclame la Coca-Cola și la conserve se schimbaseră

cu totul din temelii, ci însăși personalitatea sa. Puteai fi încredințat că întreaga lume se schimbase repetând mereu, cu îndârjire, propoziția cu pricina, dar nici măcar nu era nevoie să mergi atât de departe. „Eu sunt altcineva!”, și-a spus Galip în sinea lui. A simțit cu nesăț cum se înălța în el, asemenea unei vieți noi, o muzică plină de amintirile și de tristețea acelei alte persoane, pe care nu dorea s-o numească. Pe acorurile acestei muzici, Piața Taksim, unul dintre centrele esențiale ale geografiei existenței sale, cu autobuzele care rătăceau ca niște curcani bine îndopați, cu troleibuzele care se mișcau anevoie, ca niște homari duși pe gânduri, și cu ungherele ei nelămurite, decise să rămână mereu cufundate-n beznă, s-a metamorfozat, încetul cu încetul, dobândind aspectul unei piețe „moderne”, împopoțonate, dintr-o țară deznădăjduită, scăpătată, în care Galip pășea pentru prima oară. Statuia Republicii, îngropată în zăpadă, treptele acelea grecești, monumentale, care duceau spre nicăieri, precum și clădirea Operei, pe care o văzuse arzând violent, cu zece ani în urmă, nu fără plăcere, au sfârșit astfel prin a deveni, la rândul lor, tot atâtea fragmente reale ale țărâmului fantastic pe care doreau să-l semnaleze. Galip nu a izbutit să zărească, în mulțimea agitată din fața stațiilor de autobuz ori printre cei care urcau, îmbrâncindu-se, în mașini, nici un chip misterios și nici o sacoșă de plastic care să poată fi semnul celei de-a doua lumi – cea disimulată sub văluri.

Nemaisimțind, prin urmare, nevoia de a zăbovi prin cafelele pentru a descifra chipurile oamenilor, s-a îndreptat neîntârziat spre Nișantași, trecând prin Harbiye. Mult mai târziu, când va crede că descoperise locul pe care-l căuta și când va încerca să-și aducă aminte de identitatea pe care o adoptase în timp ce străbătea acel drum, avea să constate în el o anume nesiguranță. „Pe atunci nu reușisem încă să mă conving întru totul că sunt Celâl!”, urma să cugete el, înconjurat de tot soiul de articole vechi, de caiete și de tăieturi din ziare care limpezau trecutul lui Celâl. „Pe atunci nu ajunseseam încă să mă desprind cu totul de mine însumi.” În timp ce pășea pe străzi, privea ceea ce i se înfățișa înaintea ochilor asemenea unui călător care ajunge să petreacă o jumătate de zi într-un oraș pe care nici măcar nu i-a trecut vreodată prin minte să-l viziteze, pentru simplul motiv că i-a întârziat avionul: statuia lui Atatürk atrăgea atenția că acesta era un militar însemnat din istoria țării, lumea adunată ciopor în fața cinematografelelor înconjurată de noroi și de lumini palpăitoare arăta că oamenii care

se plictiseau în după-amiezile de duminică obișnuiau să-și amăgească vremea cu reverii despre alte meleaguri, vânzătorii de sendvișuri și de plăcinte care priveau trotuarele prin vitrinele prăvăliilor, cu ditamai cuțitele în mâini, semnalau că visele și amintirile dureroase se estompau, în timp ce copacii întunecați, dezgoliți de frunze din mijlocul bulevardului sugerau melancolia națională care se abătea și mai aprig asupra cetățenilor de îndată ce se lăsa seara. „Ce fac oamenii, Doamne, în orașul ăsta, pe bulevardul ăsta, la ora asta?!“, a mormăit Galip, dar știa că împrumutase exclamația aceea dintr-un articol mai vechi al lui Celâl, pe care îl decupase cândva din ziar și îl pusese deoparte.

Când a ajuns în Nișantași, se lăsase deja întunericul. Trotuarele înguste fuseseră cotropite de duhoarea pe care o degajau în serile de iarnă, când se bloca traficul, țevile de eșapament ale mașinilor, precum și de fumul care se strecura pe coșurile blocurilor. Galip a inspirat cu plăcere mirosul care îți ardea gâtul și pe care, în mod straniu, îl socotea specific cartierului. Odată ajuns la colțul din Nișantași, dorința de a deveni alt om i-a făcut inima să tresalte cu atâta vioiciune, încât i s-a părut că putea să se uite la fațadele blocurilor, la vitrinele prăvăliilor, la panourile băncilor și la literele de neon pe care le văzuse de zeci de mii de ori până atunci ca la niște amănunte pe de-a-ntregul noi. Galip a fost pătruns până în adâncul sufletului, parcă pentru totdeauna, de un fel de sentiment al ușurătății și aventurii, sentiment care transforma cartierul în care trăia de ani de zile într-un spațiu cu totul diferit de cel pe care-l cunoștea înainte.

În loc să traverseze și să se îndrepte spre casă, a cotit la dreapta, spre Bulevardul Teşvikiye. Era atât de satisfăcut de sentimentul care-l stăpânea și care-i învăluia tot trupul, iar posibilitățile oferite de identitatea pe care tocmai o adoptase i se păreau atât de ademenitoare, încât sorbea din ochi tot felul de imagini inedite, așa cum face un bolnav care abia a ieșit din spital, după ce a viețuit vreme îndelungată închis între patru pereți, mereu aceiași. Îi venea să exclame: „Ai zice că vitrina vânzătorului de *muhallebi*, prin fața căreia trec de ani de zile, aduce cu vitrina orbitoare a unui bijutier! S-ar părea că strada principală este foarte îngustă, iar trotuarele, întortocheate!“

În copilărie, se desprindea de această a doua persoană, cu desăvârșire nouă, lăsându-și în urmă propriul trup și propriul